

Den grundtvigianske museumssag mellem følelse og fornuft

AF KASPER THISSENIUS HAUNSTRUP RATHJEN

SLAGMARK #80

SIDER: 87-104

Men i hvert Fald har de interiør-exteriore Virkelighedsbilleder hjemme paa en helt anden Grund end det arkæologisk-historisk-etnografiske Museum. Dette holder sig indenfor Videnskabens Grænser, hine tilhører Kunstens Verden. Dette henvender sig først og fremmest til Tanken, hine til Stemning og Følelse (Müller, 1897, s. 697).

I kølvandet på friluft- og folkemuseernes gennembrud i slutningen af 1800-tallet begyndte en diskussion om følelsernes rolle i museumsarbejdet. En antikvarisk-arkæologisk position, blandt andet repræsenteret ved Nationalmuseets direktør Sophus Müller (citeret ovenfor), fastholdt, at museet i grunden måtte være en videnskabelig institution, der satte den enkelte museumsgenstands materialitet og tidslighed i centrum. Imod dette agiterede yngre museumsfolk, med afsæt i den grundtvigianske bevægelse,¹ i stedet for et fokus på at skabe levende helheder (virkelighedsbilleder) ud af de enkelte genstande – at skabe et musealt, emotionelt narrativ. Positionerne karikeres i ovenstående citat af Müller til *enten* at ville fornuftens og videnskabens *eller* følelsernes museum.

Historisk set har diskussionen været rammesat af en forestillet dikotomi om museets placering imellem henholdsvis *oplysning* og *oplevelse* som institutionens identitetsmarkører. I museumsrummet er det den fornuftsprægede, systematiske opstilling over for de gestaltede helheder.

Diskussionen om den forestillede dikotomi på museerne er atter blevet aktuel som følge af Nationalmuseets nuværende direktør Rane Willerslev, der ønsker at gøre op med ideen om det gamle, støvede museum, der udelukkende hviler på videnskaben (*Altinget*, 2019). Det er interessant, at Willerslev mener, at museerne skal levere "videnskabelige oplevelser," konkretiseret ved en sammenblanding af fakta med fiktionens virkemidler (*Kristeligt-Dagblad*, 2017; *Berlingske*, 2018), der fremlægges som en revolution af den gamle dikotomi. Nyere museologi synes endvidere at understøtte den betragtning, hvor eksempelvis museologen Sheila Watson mener, at følelser, som et legitimt redskab i museumsarbejdet, hidtil er blevet ignoreret (Watson, 2015, s. 286). Følelserne anses mestendels for at være et formidlingsmæssigt virkemiddel forskubbet til didaktikkens verden. Det skyldes i høj grad, at museerne afspejler den forskning, der bedrives på universiteterne, som netop insisterer på at være styret af en rationel tilgang til dens undersøgelsesfelt (Watson, 2015, s. 287). Inspireret af blandt andet Barbara H. Rosenweins arbejde med det emotionelle fællesskab (emotional community) foreslår Watson i stedet et nyt museologisk perspektiv med afsæt i følelshistoriens teoretiske overvejelser. Den museologiske diskussion om forholdet mellem oplevelse og oplysning fører tilbage til den franske historiker Lucien Febvres dikotomi om *følelser* og *intellekt*, der i høj grad har præget den nyere følelshistorie. Hos Febvre, under indtryk af nazismens fremmarch i Europa, blev begrebsparrret en modsætning, der fordrede, at intellektet skulle styrkes i en sådan grad, at det kunne tøjle (og endog undertrykke) følelserne – historikerens rolle dikteredes dermed til studiet af følelserne (Watson, 2015, s. 90-91, se også indledningen dette nummer). Den dikotomiske tilgang til følelser er sidenhen blevet udfordret (Vallgård, 2013, s. 89-91), og i museologien har man siden årtusindeskiftet forsøgt at nedbryde fordommen om oplevelsen som en udelukkende tivoliserende faktor på museet. Som del af det store forskningsprojekt "Kunst, kompetence og konkurrenceevne i den danske oplevelsesøkonomi", konstaterede Dorte Skot-Hansen, lektor i informationsstudier, i forlængelse heraf, at man under Regeringen Anders Fogh Rasmussen I og II var vidne til en "gradvis nedbrydning af det idégrundlag, som det moderne museum byggede på" (Skot-Hansen, 2010, s. 12). En nedbrydning, der skulle fremprovokeres og hvorfra der ville udvikles et nyt museum, hvor oplysning og oplevelse kunne indgå i en slags symbiose: "Diskussionen om museernes formål bevæger sig her mod et på en gang mere nuanceret og komplekst billede, hvor forholdet mellem oplevelse og oplys-

ning, fornuft og følelse ophæves i en ny museumsforståelse, der lægger vægt på en reflektiv praksis” (Skot-Hansen, 2010, s. 13). På sin vis repræsenterer Skot-Hansens fremtidsudsigter og Willerslevs dagsorden et opgør med ideen om museet som en institution, hvis møde med gæsten var styret af oplysningen – intellektet. Artiklens tese er imidlertid, at denne dikotomi allerede blev udfordret og nedbrudt i anden halvdel af 1800-tallet af en række museumsfolk, der tog udgangspunkt i digterpræsten N.F.S. Grundtvigs historiesyn og pædagogik.

DE GRUNDTVIGIANSCHE MUSEER

I det følgende vil jeg anskueliggøre et grundtvigiansk emotionelt fællesskab, der ikke bare engagerede sig i museumsdebatten, men tillige grundlagde museer. Særligt fra 1880'erne og frem var dette fællesskab aktiv i diskussionen omkring, hvilken rolle følelserne havde at spille på museerne, hvor det indtog den medierende position, at oplysningen faciliteres gennem oplevelsen.

Ifølge Rosenwein defineres emotionelle fællesskaber “på samme måde som andre sociale fællesskaber – familier, naboer, syndikater, akademiske institutioner”. Forskerens rolle består da i at “afdække systemer af følelser, [...] der kan definere og vurdere, hvad fællesskabet ser som brugbart og skadeligt for dem” (Rosenwein, 2010, s. 11).

Det grundtvigianske engagement i museumssagen repræsenterer et møde mellem bevægelsens åndelige og idéhistoriske ophav og museumsvæsenets udvikling i løbet af 1800-tallet – med særligt afsæt i folke- og friluftsmuseerne. Den svenske idéhistoriker Mattias Bäckström anser Dansk Folkemuseum og Skansen i Stockholm som museale arvtagere af Grundtvigs oplysningsprojekt (Bäckström, 2012, s. 69, 113) og uddyber om Skansen, at “Hazelius friluftsmuseum hade en liknande funktion som Geijers poesi, närmare bestämt att vara den plats där människorna kunde komma till kännedom om sig själva som delar i helheten genom att dåtiden länkandes samman med nutiden och framtiden” (Bäckström, 2012, s. 78). I forlængelse af Bäckström definerer jeg det ‘grundtvigianske museum’ som et museum der bedriver *historisk-poetisk* oplysning. Denne særlige oplysning knytter sig an til det enkelte menneskes levende forhold til sin egen tidslighed. Med Ove Korsgaards ord er det en pædagogisk orientering, der forstår fænomenerne - som knytter sig til individets og samfundets liv - som bevægelige og “underkastet tidens, historien og

forvandlingens kræfter” (Korsgaard, 2011, s. 8). Altså er det en pædagogik, der må søge en konstant reaktualisering af sit felt gennem en levendegørende formidling.

GRUNDTVIG OG MUSEUMSHISTORIEN

I dansk museumshistorie har Grundtvig og bevægelsen, der tog navn efter ham, altid stået i et indirekte forhold til museumssagen (Søndergaard & Bavnhøj, 2005, s. 10-11). Arkæolog og museumsinspektør ved Nationalmuseet Jørgen Jensen skriver i sin biografi om museumsmanden Christian Jürgensen Thomsen, at museer “smagte for meget af gammeldags akademiske institutioner” til, at Grundtvig kunne se værdien i dem (Jensen, 1992, s. 371). Arkæolog Christian Adamsen påpeger ligeledes, at Grundtvigs forhold til antikvarerne og oldtidsforskningen langt fra var præget af gensidig respekt (Adamsen, 2006, s. 107). Disse vurderinger baseres hovedsageligt på diskussionen omkring nedsættelsen af oldsagskommissionen i 1807 og Grundtvigs efterfølgende polemiske debatindlæg “Et Par Ord om vore Oldtids Minder”, der blev bragt i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, hvori han, foruden et bidsk angreb på kommissionsmedlem Erich Christian Werlauff,² fastslog, at:

Dannemarks Drot gjorde Sit, ved at kaare Mænd der skulde vaage over Fortidens Minder [...] hine Mænds Pligt er det, at sørge for, at Ødelæggelsen vorder saa uskadelig, som muligt [...] thi et sandt Raseri maa det nævnes, at omstyrte de fagreste Hoie, der kun urørte have deres fulde Betydning for at sammenskrabe smuldrende Lerpotter og afslebne Stene, hvis *Mængde* Intet lærer os (Grundtvig, 1809, s. 1664).

Den gryende arkæologi Grundtvig blev konfronteret med under sin såkaldte “asarus” (Lundgreen-Nielsen, 1980, s. 255) i perioden 1805-10, repræsenterede den følelseskolde, rationalistiske tilgang til fortiden, der ifølge ham alene baserede sine studier på nyttefilosofi. Det var den fuldstændige videnskabeliggørelse af fortidens levn, der ignorerede sagens åndelige karakter. Da Grundtvig var kommet sig over krisen i 1810/11,³ forandredes blikket på oldtids- og historiestudiet. I flere efterfølgende skrifter påpegede han nødvendigheden af det møjsommelige, historiske arbejde – en “sund Oldgrandskning”, hvor den med “roligt og upartisk Øie”, skulle “drives med Forstand og Iver” (Grundtvig, 1817, s. 179). Og i et opgør med sit fortidige sværmeri for mytologien fastslog han, at det var en stor “Vildefarelse [...]”

at man først vilde være i det Rene med Folkenes Mythologie og øvrige Oldsag” (Grundtvig, 1817, s. 179). I stedet burde man starte i nutiden og derefter bevæge sig tilbage – altså fra historisk til forhistorisk tid. Til trods for det mildnede blik vedblev han dog at anse den antikvariske tilgang som et forsøg på at gøre “Nordens Oldtid til en Carricatur af den græske og romerske” (Toldberg, 1955, s. 72). Museet vedblev derfor at fungere som en slags institutionel stedfortræder for Grundtvigs angreb på det antikvariske studium (Grundtvig, 1826, s. 27; 1844, s. 278). Den systematiske tilgang til oldsagerne blev ofte latterliggjort som arbejdet med “smuldrende lerpotter”, men i artiklen *Et Par Ord om Oldgrandskning*, bragt i *Danne-Virke* (1817), nuanceredes selv denne kæphest:

Saare begribeligt er det, at jeg, begejstret for de store, levende Gestalter, som kraftig giennem Sang og Daad kundgjorde deres Aand og Rørelse, ingen Priis satte paa smuldrede Leerpotter, rustne Klinger og sagnløse Runestene, og fælde slet ingen Trang til deres Vidnesbyrd; (...) men derfor tog jeg dog ikke mindre Feil, og bidrog til at nære netop det nittende Aarhundredes Skiødesynd, som er, at tage sig alting let, og nøies med en elektrisk Billed-Skygge, der svæver let over sin Gienstand, og synes at skiænke levende Anskuelse af Aanden i det Hele, uden at man behøver med stadig Flid og alvorlig Granskning at prøve og luttre Beskuelsen, og i klar Erkiendelse bemægtige sig Gienstanden i sin Aand (Grundtvig, 1817, s. 176-177).

Og Grundtvig afstod da heller ikke fra at gå på museum selv. Den 5. august 1848 beretter han således til sin søn Svend om, hvordan han i selskab med N. L. Høyen har nydt et besøg på Galleriet (Den Kongelige Malerisamling?) samt Thorvaldsens Museum, “hvor jeg ved den Leilighed ogsaa var et Par Timer og morede mig ret godt” (Christensen & Grundtvig, 1926, s. 468).

GRUNDTVIG OG 'MUSEUM'

Bortset fra kritikken af Oldsagskommissionens arbejde og Oldnordisk Museum, forholdte Grundtvig sig aldrig systematisk til museerne. Størstedelen af de kulturhistoriske museer, der i nævneværdig forstand afveg fra Oldnordisk Museum, blev først oprettet efter hans død i 1872. De store verdensudstillinger (1851-), der var instrumentelle i udformningen af friluftsf- og folkemuseernes formidlingsform, fokuserede først på den særegne, nationale kulturarv fra 1867, og interiørprincippet blev

først for alvor udfoldet af Skansens grundlægger, Arthur Hazelius, på udstillingen i Paris i 1878. I forlængelse heraf kan museumsbegrebets manglende uniformering tilføjes. Ligesom i den præmoderne museumshistorie var begrebet endnu ikke fastlagt, og hvad der i dag forstås som et museum kunne omtales som *samling*, (*rari-tets*)*kabinet*, *bibliotek*, *kunstkammer* og *galleri* (Davis, Mairesse & Desvallées, 2010, 19-59). Omvendt kunne museum betyde *bibliotek*, *bogsamling* (som når Grundtvig henviser til “Herodots Museum” (Grundtvig, 1813, s. 249)) eller *tidsskrift* (som da Friedrich Schlegel anmoder Grundtvig om et bidrag til hans tidsskrift *Deutsche Museum* (Christensen & Grundtvig, 1926, s. 52).

FORTIDEN ANSKUET HISTORISK-POETISK

I *Nordens Mythologi* (1832) fremlagde Grundtvig for første gang i sin helhed den historisk-poetiske tilgang, hvor han ønskede at forene fornuft og følelse, giftermålet mellem “Forstanden og den dramatiske Poesi,” “Menneske-Hiertet” og “Menneske-Hiernen” (Begtrup, 1907, s. 431, 435). Hans næstældste søn, Svend Grundtvig, forsøgte at efterleve faderens ideal med sin folkemindeoptegnelser og drømte om at skabe et “et levende Museum for uhaandgribelige Oldsager” (Grundtvig, 1861, s. IV). I tråd med Grundtvigs overbevisning agiterede sønnen for en tilgang til fortiden, der forstod, at hverken videnskab eller poesi kunne stå alene, uanset om man samlede “uhåndgribelige så vel som håndgribelige fortidsminder” (Kristensen, 1871, s. 358, 378).

DECENTRALISERING AF MUSEUMSVÆSENET

Da Folketinget i 1850 tog fat på forhandlingerne omkring enevældens kulturinstitutioner, hvorunder Oldnordisk Museum figurerede, debatteredes hvorvidt disse havde en rolle at spille i den kommende tid. Skulle folkestyret, med museumsmanden Peter Seebergs ord, overtage “Hans Majestæts gamle unoder?” (Seeberg, 2001, s. 202). I debatten tørnede Grundtvig sammen med kultusminister J.N. Madvig, der insisterede på at sikre den “lærde” skoletradition i en tid, hvor dens humanistiske grundlag var truet af radikale forandringsforslag (Larsen, 2006, s. 97). Det blev af Grundtvig tolket som et angreb på det historisk-poetiske projekt, hvorfor han ri-

posterede og atter fremhævede den nødvendige vekselvirkning mellem følelse og fornuft, der sidenhen skulle blive normsættende for de grundtvigske museer.

Men naar Spøgsmaalet bliver, om enten det er os, som nu tale den folkelige og almindelige Oplysnings Sag, om det er os, som vil sætte den i Modsætning og i fjendtlig Modsætning til den lærde videnskabelige Dannelse, eller om det er den lærde videnskabelige Dannelse, som vi hidtil havt, som har sat sig i Modsætning til den folkelige og almindelige Oplysning og Dannelse, - ja da ere vi vistnok aldeles uenige (*Rigsdagstidende*, 1850, s. 4094).

Rigsdagens opgave bestod ifølge Grundtvig i at skabe forudsætninger for, at formidlingen på disse kulturinstitutioner “kan blive levende, det er ene da, at den kan blive gavnlige, og komme til at bære sine Frugter” (*Rigsdagstidende*, 1850, s. 4094). Museumssagen brød herefter igennem de københavnske byporte og forplantede sig i provinsen med stor tilslutning i særligt stiftsbyerne i løbet af 1850’-60’erne. Museumsmand og filolog, Johannes Forchhammer, opfordrede i forlængelse heraf til oprettelsen af flere jyske kulturhistoriske samlinger som en måde, hvorpå provinsen kunne føre “Kampen mod Kjøbenhavn og Kjøbenhavneriet” (Forchhammer, 1866, s. 48). Det kulturhistoriske arbejde skulle ikke kun være “Liebhaveri for de enkelte Lærde” (Forchhammer, 1866, s. 51), men forankres folkeligt. De første egentlige kulturhistoriske museer, der oprettedes i provinsen, var de såkaldte stiftsmuseer: Ribe (1855), Odense (1860), Århus (1861), Viborg (1861) og Ålborg (1863). Disse var i høj grad inspireret og assisteret af Oldnordisk Museum, hvilket da også fik Thomsen til at kalde dem for “mine Børnebørn” (Kjær, 1980, s. 386). Gradvist begyndte betoningen af følelserne, parallelt med folkeliggørelsen af nationalismen, at træde frem. I et teoretisk perspektiv er det en udvikling, som nationalismeforskeren Miroslav Hroch har identificeret som fase C i udviklingen af nationalismen som et massefænomen, hvor flere forskellige grupperinger i et samfund orienterer sig mod den nationale sag (Hroch, 1985). Det kan ganske konkret aflæses i eksempelvis *Fyns Stiftstidende* i anledningen af skabelsen af Nordisk Museum i Odense:

Jo mere Nationalfølelsen vaagner, jo mere vi blive os bevidste som Folk, desto mere vaagner ogsaa Trangen til at lære det Folks Land at kjende, hvortil vi høre, og til ret at leve os ind deri [...] Den Enkelte faaer jo nemlig først sin Betydning ved at slutte sig til det hele Samfund, hvortil han hører,

og med jo større Uforbeholdenhed og *Inderlighed* han gjør det, desto mere udvider han derved sin Aand (*Fyns Stiftstidende*, 1860, s. 2)

Stiftsmuseerne var prestigeprojekter for byernes borgerskab, der i relation til genstandsvalg og formidling orienterede sig mere mod Prinsens Palæ, end Grundtvigs Vartov eller højskolebevægelsens åndelige kulturcentre såsom Askov og Vallekilde.⁴

GRUNDTVIGIANSK MUSEUMSAGITATION

Det første egentlige spadestik til et grundtvigiansk museum tog Hazelius, da han grundlagde sit friluftsmuseum Skansen i Stockholm med udgangspunkt bl.a. i Grundtvigs historiefilosofi (Bäckström, 2012, s. 12), hvorefter danske Bernhard Olsen gjorde ham efter med sit Dansk Folkemuseum, der åbnedes i 1885. I Olsens museums formative periode var grundtvigianerne centrale aktører, der sikrede forbindelsen mellem museumsfolk og de som sad på kulturarven – bondebefolkningen. Grundtvigianerne: præsterne, lærerne og højskolefolkene kaldte Olsen derfor karakteristisk for “kulturens vandbærere” (Rasmussen, 1979, s. 19). Af de mest virksomme talte blandt andre højskoleforstander og forfatter Anton Nielsen, der havde assisteret Olsen siden forberedelserne til Kunst- og Industriudstillingen i 1878. I tidsskriftet *Husvennen* skrev Nielsen ofte om museumssagen, og i 1879 opfordrede han direkte bonden til at skænke genstande til Olsens udstilling med henblik på, at der kunne skabes et museum for den danske bondestand, der til trods for tidens moderne strømninger formåede at repræsentere den uspolerede danske kultur.

For det, som der bliver udstillet, det skal ikke lære os franske eller tyske Skikke, for dem har vi nok af; men det skal lære os vore Forfædres ægte danske Skikke, og dem har vi for lidt af. Jo bedre vi faar lært det danske Væsen, jo bedre faar vi det ogsaa her i Landet, for det er det eneste som vi duer til. Vi skal altsaa ogsaa derind, for at lære Dansk. (*Husvennen*, 1879, s. 7)

DET FØRSTE 'GRUNDTVIGIANSKE MUSEUM'

I slutningen af 1870'erne skrev Askov Højskoles forstander Ludvig Schrøder med en tidligere elev, Jens Andersen Trøstrup, der agiterede for et museum for bondens

kulturarv. Trøstrup var “fuldblodsgrundtvigianer”, der delte digterpræstens kristelige, folkelige og politiske overbevisninger (Hansen, 1930, s. 126), men var ligeledes overbevist om, at museumssagen var en vigtig men overset del af det grundtvigske oplysningsprojekt.

Allerede fra 1850'erne havde Trøstrup været interesseret i museumssagen. I 1857 besøgte han Oldnordisk og Thorvaldsens museum, hvor deres respektive ledere - Thomsen og Worsaae - fattede stor sympati for den jyske knægt, der viste stor interesse for museumsvirksomheden. Trøstrup og Worsaae vedblev efterfølgende at holde kontakten, hvor førstnævnte løbende sendte fund, fortegnelser og andre informationer til den senere direktør for Oldnordisk Museum. I 1873 belønnedes indsatsen med et takkebrev fra Worsaae, der lovpriste Trøstrups “væsentlige Tjeneste” for museumssagen på et lokalt – og nationalt – plan. Brevet var akkompagneret af en række kulturhistoriske bøger, museumsmanualer og Worsaaes egne afhandlinger (Worsaae, 1873) og dermed en indirekte opfordring fra Danmarks førende museumsmand om, at Trøstrup måtte drive museumssagen videre i Jylland. Indtil videre var det dog lærergerningen, i den grundtvigske ånd, der optog ham (*Herning Folkeblad*, 1910, s. 1). Under indtryk af de store kunstudstillinger og Olsens arbejde, fik Trøstrup dog atter blod på tanden og forsøgte således i løbet af 1880'erne at få stablet et museum på benene i Herning. Med hjælp fra højskoleforstander og landstingsmand Thomas Nielsen lykkedes det i perioden 1888-1892 at få sat de institutionelle rammer for museet, hvorefter Trøstrup atter knyttede et nært forhold til Askov Højskole, der under indflydelse af tidens strømninger, var blevet et anerkendt centrum for kulturhistoriske studier. Særligt kulturhistorikeren Poul Bjerge samt folkemindesamlerne Evald Tang Kristensen og H.F. Feilberg blev uvurderlige støtter for Trøstrup, der mente at man på de større museer i “Almindelighed undgik de primitive Almuegenstande” og -kulturen, og denne “er den primære, og det derfor, videnskabeligt set, er af den allerstørste Betydning at kende denne for at forstaa vor egen Kultur og os selv” (Hansen, 1942, s. 8-9).

Trøstrup ville, som Hazelius og Olsen, skabe et historisk-poetisk museum, men til forskel fra Skansen og Dansk Folkemuseum skulle Herning Museum præsentere et mere virkelighedstro billede af bondekulturen (Hansen, 1942, s. 11-17; Rasmussen, 1979, s. 39, 110, 117). Trøstrup ville fremvise hdebondens spartanske kultur (den rustikke bonde, modsat den romantiske (Leerssen, 2006, s. 193), men museet blev ikke mindre historisk-poetisk derved. En hjælpelærer Mortensen beretter om

en ekskursion til museet med sin skoleklasse til museet i år 1900, at “Vi skulle lære at elske vort Fædreland”, og peger dermed på fusionen mellem intellekt og følelse i museet. Hjælpelæreren beskriver dernæst en grundtvigiansk museumspraksis, hvor kuratoren, i dette tilfælde Trøstrup selv, viste skoleklassen rundt og fortalte “levende” omkring genstandene for så at runde turen af med et foredrag om den danske historie (*Herning Folkeblad*, 1900, s. 4). Forfatteren Ludvig Mylius-Erichsen havde året forinden tituleret Herning Museums leder som “et levende Katalog, [...] ivrig Patriot, er vidt berejst, er et Stykke af en Poet og Komponist og alt i alt Danmarks besynderligste Museumskustode” (*Herning Folkeblad*, 1899, s. 3). En nær allieret til museumssagen fik Trøstrup i den grundtvigske valgmenighedspræst Enevold Terkelsen, der indtrådte i museumsbestyrelsen. Denne, der sammen med Thomas Nielsen og senere folketingsmand Rasmus Nielsen havde været betydningsfulde i skabelsen af et højskolehjem, en højskole og valgmenigheden i det nærtliggende Gellerup, betragtede Herning Museum som en vigtig del af det grundtvigske oplysningsprojekt – en slags grundtvigsk “treenighed” med højskole, kirke og museum, eksemplificeret ved en af Trøstrup inviteret skoleklasse fra Lemvig, der startede deres besøg på højskolehjemmet med foredrag, efterfulgt af et besøg på museet for så at afslutte med en rundtur i kirken (Dalgaard, udateret, s. 1).

BINDESTUEN, ET GRUNDTVIGIANSK MUSEUMSRUM

Trøstrups grundtvigianske museumstanker kulminerede med åbningen af en tilhørende bondegård i 1906, hvor der indrettedes en ‘Bindestue’ efter Blichersk forbillede. Om stuen, der indrettedes med fuldt interiør, skrev han, at det “kan være Historisk og Poetisk, som vor kære Grundtvig sang om, naar Sagn og Historie følges ad” (Trøstrup, 1906). Ideen med Bindestuen havde Trøstrup arbejdet på siden museumsstyrelsens grundlæggelse i 1892, og i 1897 forklarede han sit personlige forhold til netop dette særlige rum, der rammesætter vekselvirkningen mellem følelse og fornuft.

I min Fødeby var der Bindestuer og her hørte jeg tidligt fortælle Sagn og Historie, hvorved Sansen for de gamle Dage vakttes. Men derud af fødtes Sansen for at samle og jeg blev tidligt en flittig Samler og fik Øje for Fortidens Historie og Kultur (*Herning Folkeblad*, 29.9.1896, s. 2)

Bondegården som helhed skulle fungere som et mikrokosmos, der kunne spejle det danske folks kulturudvikling, eller med Trøstrups ord på bondegårdens åbningsdag “er det for at vise, hvad vore Forfædre har brugt og for at vise, hvordan Udviklingen er foregaaet. Det er en Fremstilling af, ad hvilke Veje det danske Folks Udvikling er gaaet” (*Herning Folkeblad*, 26.07.1906, s. 2). Herning Folkeblads udsendte, der var inviteret til åbningsceremonien, var imponeret over dette “virkelighedsbillede”, hvor der var taget højde for selv “Blomsterne i Potterne i Vinduerne” (*Herning Folkeblad*, 26.07.1906, s. 2). I Bindestuen skulle der fortælles “eventyr, sagn” og syn- ges “ældgamle folkeviser” (Hansen, 1942, s. 14), enten af Trøstrup selv eller andet personale i gamle nationaldragter. Interiøret udgjordes, med undtagelse af sengene, af oprindelige museumsgenstande, men fra vidt forskellige geografiske egne og tider. Idealet om at skabe et bondehjem, der kunne vække minderne om det der havde været, skete altså på bekostning af en sammenblanding af vidt forskellige tidsligheder og geografier, der var knyttet til de enkelte genstande. Hertil noterede folkebladets udsendte blot udstillingens succes og påpegede vigtigheden af at bevare *mindet* - ikke nødvendigvis den faktiske historie: “Det er Minder fra vore Forældres Hjem. Selv om vi ikke har set det, har vi hørt fortælle derom [...] naar vi gaar bort, skulde vore Børn og Børnebørn kunne se Minderne af det, der svandt” (*Herning Folkeblad*, 26.07.1906, s. 2).

FORNUFTENS REAKTION

I 1897 publiceredes Müllers artikel “Museum og Interiør” i tidsskriftet *Tilskueren*, der var en kritisk analyse af de nye “saakaldte ‘Interiør-, Friluft- og Parkmuseer” (Müller, 1897, s. 683). Müllers egentlige kritik var rettet mod den historisk-poetiske tilgang og fungerede som et forsvarsskrift for en museumsinstitution, der anså følelser som noget sekundært og æstetisk, for “det er Sagen [museumsgenstanden] selv og ikke Fortællingen om den eller Billedet af den” (Müller, 1907, s. 11), der var det centrale i museumsarbejdet. Hvis der sker en forskydning mod følelserne ville museet, ifølge Müller, ophøre med at være et museum og i stedet forfalde til “Kunstens Verden” (Müller, 1897, s. 698). Direktørens artikel blev naturligvis ikke velmodtaget i grundtvigianske kredse, og Trøstrup selv frasagde sig efterfølgende titlen ”direktør” for i stedet fremover at ville titlures som “museumsforstander”, “thi

saadant et stort-lydende Navn passer ikke til mig, da det jo har Skin af, at jeg er en stor videnskabelig Herre, men det er jeg slet ikke" (*Herning Folkeblad*, 1899, s. 3).

RELIGIØS REAKTION

Foruden kritikken fra 'egne rækker', mødte det grundtvigianske museum i Herning også en kritik fra sin åndelige konkurrent Indre Mission. I forbindelse med et missionsk ungdomsmøde i 1896 inviteredes pastor Axel Rasmus Brostrøm (Ikast) til at tale i Herning kirke. Den historiske vækkelse på egnen, forårsaget af det grundtvigiske oplysningsarbejde, anklagede han for at være en "dødskilde", og "Den, der drikker af Dødsilder som Kunst, Digtning, Dannelse, Oplysning og Fædrelandskærlighed, vil komme til at tørste igen; thi disse Kilder har ikke Livets Vand" (*Herning Folkeblad*, 17.9.1896, s. 2). Pastor Terkelsen replicerede i avisen, at der i den "gode historiske Oplysning" fandtes "herlige Levninger af det Gudsbillede, hvori Mennesket fra først af er skabt" (*Herning Folkeblad*, 29.9.1896, 2). Trøstrup, hvis museum netop var åbnet, ville ingenlunde sidde kritikken overhørig og istemte Terkelsens replik i sit eget svar til Brostrøm.

Evnerne til Sans for Naturen, Fædrelandskærlighed, Kunst, Digtning, Videnskab, sand Dannelse osv., er jo ogsaa indgivet vedkommende Mennesker af Gud og ikke af Djævelen, og de sandelig derfor heller ikke Dødsilder, men Midler, hvorved Gud vil glæde og gavne Menneskeslægten og fremme dens Udvikling (*Herning Folkeblad*, 19.10.1896, s. 2)

ET FORSVAR FOR HISTORISK DIGTNING

Hvor den missionske kritik forsvandt i en større diskussion omkring forskellige forståelser af tidslighed, fortsatte diskussionen omkring den faglige kritik, som var fremsagt af Müller. Otto Borchsenius, redaktør på venstreavisen *Dannebrog*, havde fulgt de nye museer med stor interesse og skrev som reaktion på kritikken, at man ikke burde undervurdere fordelene ved at kombinere oplysning med oplevelse. Med henvisning til Skansen sluttede han "Det er overflødig at gøre opmærksom paa, hvor opdragende denne Folkeforlystelse maa være." (*Dannebrog*, 25.6.1897, s. 2) "Lad det være 'historisk Digtning' – deri er der dog intet ondt" (*Dannebrog*, 19.9.1897, s. 1), afsluttede han. Hvis museumsmanden slækkede lidt på de viden-

skabelige krav og tillod "digtningen" og "underholdningen" sin plads på museet ville man få et bredere publikum i tale. De nye museer, mente han, "taler netop til Hundreder, hvor Videnskaben maaske ikke faar ti i Tale." (*Dannebrog*, 19.9.1897, s. 1) I sin nekrolog over Artur Hazelius skrev forstander Schrøder, at Skansen var et "folkeligt Valfartssted af den ædleste Slags, hvor ældre og yngre kan lære noget, paa samme Tid som de fornøjer sig over, hvad de ser og hører." I det hele måtte den nye udstillingsform lovprises for "at bryde Vej for et nyt og fortræffeligt Middel til Folkeopdragelse" (*Højskolebladet*, 1901, s. 732). Tidligere Askovelev og forfatter Martin Skov fastslog i forlængelse heraf, at man "vistnok heller ikke bør være alt for bange for at grunde sin Betragtning af Fortidens Historie paa den historiske Digtning" (*Højskolebladet*, 1903, s. 905).

DEN GRUNDTVIGIANSCHE MUSEUMSSAG I DET 20. ÅRHUNDREDE

Trøstrup døde i 1915, og Herning Museum nyordnedes under efterfølgeren H.P. Hansen med et større videnskabeligt fokus. Mange kulturhistoriskinteresserede grundtvigianere havde dog ladet sig inspirere af Trøstrups arbejde og i tiden efter århundredeskiftet grundlagdes flere museer med det samme historisk-poetiske udgangspunkt. Mange af disse nye institutioner fødtes ud af de amtshistoriske samfund, der i tiden efter århundredeskiftet – ofte på *baggrund af* grundtvigiansk initiativ⁵ – grundlagdes rundt omkring i landet. I Højby Sogn var det den blinde gårdsmandssøn og højskoleelev, Hans Laurits Jensen, der grundlagde Stenstrup Museum, hvis bondestue lovpristes af Poul Bjerger fra Askov (*Holbæk Amts Venstreblad*, 1912, s. 3). I Odsherred engagerede datter af Vallekilde Højskoles forstander Ernst Trier, Gudrun Trier Mørch, sig i arbejdet med Odsherred Folkemuseum i 1920'erne. På museets 25-årsjubilæum forklarede hun museumssagen med Svend Grundtvigs ords: "Ren og Klar skal Nutid føre Fortids Røst til Fremtids Øre" (Mørch, 1935, s. 1). Museumsarbejdet bestod hovedsageligt i at "søge i slægtens spor i stort og småt", da "gennem ånd og kultur, under hvilke former det end kommer til os lever et folk og bevares" (Mørch, 1935, s. 1). Nogenlunde samtidig i Hillerød forklarede højskolelærer, forfatter og museumsgrundlægger, Anders Kristensen Uhrskov, at museerne

skal fylde vort Sind med Danskhed [...] Men hvad er det, der skaber Danskheden i vort Sind? Den er for det første Tradition, noget i Retning af Minder, men ikke de helt samme. [...] Endelig er der

hele Folkets fælles Oplevelser, det kalder vi Historien. (Uhrskov, 1921, s. 1)

I Skive arbejdede træhandleren og tidligere højskoleelev Niels Sørensen for oprettelsen af et museum (*Vestjylland*, 1909, s. 1) med afsæt i Historisk Samfund for Skive og Omegn med hjælp fra højskoleforstander Alfred Thomas Dorf og sidenhen Jeppe Aakjær.⁶ Omkring mellemkrigstiden nedtonedes den grundtvigske indsats dog i takt med, at museumsvesenet i provinsen gradvist professionaliseredes.

EN KAMP MOD TIDEN

Hvilke følelser var så på spil i det grundtvigianske museum? Museumsfolkene, rammesat af deres institutioner, repræsenterede et emotionelt fællesskab, der gennem tid og sted holdt fast i ideen om giftermålet mellem fornuft og følelse, og den deraf afledte styrkelse af loyalitetsforholdet over for historien og fædrelandet, som knæsat af Grundtvig. Et andet væsentligt aspekt af den grundtvigianske museumssag var dets præsentiske væsen. Modsat de større museer, som Nationalmuseet, der selvsikkert konserverede den glørværdige forhistorie for eftertiden, kæmpede mange af provinsens museer for at redde den historiske bondekultur, der i deres egen samtid var ved at forsvinde under af presset af tidens åndelige og teknologiske strømninger.⁷ Den gamle husflid blev udliciteret og landbruget effektiviseret – processer, hvortil flere grundtvigianere udtrykte udpræget skepsis.⁸ I *Herning Folkeblad* kom det til udtryk i forbindelse med museets arbejde, at “Den kulturudvikling, der er foregaaet her, bør ikke gaae sporløs væk, uden at der er Minder for Efterslægten. Det er Utaknemlighed mod Gud og Synd og Skam mod den Slægt, der har kæmpet og stridt her” (*Herning Folkeblad*, 1906, s. 2). Følelsen af at den relativt uspolerede almuekultur var ved at gå bort – og dermed en vigtig del af os selv⁹ – var de grundtvigske museers udgangspunkt.

KONKLUSION

På trods af, at Grundtvig ikke var nogen udtalt museumsfortaler, afholdt det ikke en række kulturhistorisk interesserede grundtvigianere fra at trække hans overvejelser omkring det historisk-poetiske ind i museumssagen, hvor de ikke blot var “kultu-

rens vandbærere”, som hidtil antydet i museumshistorien, men tillige initiativtagere og museumsgrundlæggere.

I det følelshistoriske felt koncentreredes diskussionen nu om forholdet mellem individet og samfundet – det partikulære og universelle (Vallgård, 2013, s. 12). Det er bemærkelsesværdigt, at museerne tog udgangspunktet i netop det partikulære, ofte gæstens egne genstande (mandsminde), der tolkedes ind i en større helhed (fædrelandets historie) for dermed at sige noget om det universelle (menneskeslægten). På det “Grundtvigianske Museum” nedbrød man skellet mellem intellekt og følelse, mellem oplevelse og oplysning. Det var et forsøg på at virkeliggøre Grundtvigs ønske om at forene “Forstanden og den dramatiske Poesi,” som foreslået i *Nordens Mythologi*, i museale rammer. Man kæmpede for at bevare minderne om den kulturarv, der havde formet, fortsat formede og skulle forme grundtvigianernes fædreland. I fællesskab med de større friluftsmuseer som Skansen og Dansk Folkemuseum fik de fastslået, at den hårde dikotomi, som blandt andet blev forsøgt stadfæstet af Sophus Müller, sagtens kunne – og sidenhen dagligt - udfordres i den praktiske museumshverdag.

Selv på Nationalmuseet måtte man da også efterhånden strække våben og erkende, med museumsinspektør Christian Axel Jensens ord, at “vi fik endelig at mærke, hvorledes det ved at give Afkald paa de strikteste videnskabelige Krav kunde lykkes at faa Publikum i Tale” (Jensen, 1932-1933, s. 10-11).

NOTER

- 1 Den grundtvigianske bevægelse var ikke en uniform størrelse, og i slutningen af 1800-tallet spaltedes den i flere fraktioner. Fra 1890'erne blev Askov Højskole et kulturhistorisk centrum, og artiklen tager sit afsæt i de grundtvigianere, der orienterede sig mod dette nye centrum.
- 2 “Saaledes fremtraadte for nogle Aar siden en Mand, hvis Aand tyktes mig høit stemt for det Overjordiske, og dog var han i denne Henseende saa jordgridsk, at, maatte han raade, skulde der ei lades Sten paa Sten uden i Gærder og ei sees Høi over Muld, som ei furedes af Ploven” (Grundtvig, 1809, s. 1663.)
- 3 Auken foreslår, at Grundtvig lykkes så meget med sin asalære, at det bringer ham i fortvivlelse. “Systemet stivner, den høje indsigt bliver til repetition”, hvorfor han måtte byde mytologien afsked (Auken, 2015, s. 182-183).

- 4 Kjær konkluderer om museerne, at de “oprettes i en periode, hvor borgerskabet stod i en politisk, økonomisk og åndelig magtposition” (Kjær, 1980, s. 388).
- 5 F.eks. var både Poul Bjerger og Ludvig Schrøder centrale aktører i oprettelsen af det første amts-historiske selskab, der oprettedes i Ribe 1902 (Christensen, 1976, s. 194).
- 6 Aakjær engagerede sig i øvrigt på flere områder i den grundtvigske museumssag. Han bistod Blichersamlingen på Herning Museum og bidrog ikke uvæsentligt til Uhrskovs arbejde i Hillerød.
- 7 Bemærkelsesværdigt nok kan denne temporale tilgang spejles i det 19. århundredes spæde begyndelse, hvor Oldnordisk Museum ligeledes grundlagdes på bl.a. frygten for, at effektiviseringen som følge af landbrugsreformerne skulle udlette oldtidsminderne (Rasmussen, 1979, s. 45-49).
- 8 Eksemplificeret ved Højskolebladets reportage fra Kvindernes Udstilling i København 1895, hvor en “ægte jysk kvinde fra Vardeegnen” blev hyldet for hendes “ægte Jydepotter” og anden husflid, der stod i skærende kontrast til moden fra København og Europa (*Højskolebladet*, 1895, s. 1190-1).
- 9 Kulturhistoriker og nationalismeforsker Joseph Leerssen forklarer folkemuseernes fremkomst: “de første folkemuseer åbnede i slutningen af århundredet for at hylde og udstille resterne af landbefolkningens fællesskab; dømt til forglemmelse men uundværlig for nationens selvbillede” (Leerssen, 2006, s. 195, redaktørens oversættelse).

LITTERATUR

- Altinget* (6. februar 2019) “Rane Willerslev om nyt medieeventyr: Linse Kessler har vist vejen”.
- Begtrup, H. (1907). *N.F.S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*. København: Nordisk Forlag.
- Berlingske* (19. november 2018) “Rane Willerslev efter debat om Lyngvild: Al videnskab har et element af fiktion i sig”.
- Bäckström, M. (2012). *Hjärtats härdar*. Gidlunds Förlag: Örlinge.
- Christensen, G. & Grundtvig, S. (1826). *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig II (1821-1872)*. København: Nordisk Forlag.
- Dalgaard (udateret). I går den 25de. [Note]. Pakken korrespondance (02964A00004). Arkivet på Tekstilmuseet, Herning. Utrykt kilde.
- Forchhammer, J. (1866). Om oldnordiske Samlinger, historiske Museer o.s.v. navnlig i Jylland. *Samlinger til Jydsk Historie og Topografi*, s. 48-65.

- Fyns Stiftstidende* (14. maj 1860) s. 2.
- Grundtvig, N.F.S. (1809). Et par ord om vore Oldtids Minder. *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*.
- Grundtvig, N.F.S. (1817). Et Par Ord om Oldgranskning. *Danne-virke*, 3, s. 167-90.
- Grundtvig, N.F.S. (1819). Om Dannefæ og Hittegods. *Danne-virke*, 4, s. 65-95.
- Grundtvig, N.F.S. (1839). Det Danske Samfund. *Brage og Idun*, 1 bind, 2. hæfte, s. 414-473.
- Grundtvig, Svend. (1861). *Gamle danske Minder i Folkemund*. Kjøbenhavn: C.G. Iversen.
- Hansen, H.P. (1942). *Herning Museum 1892-1942*. Aarhus: Aarhus Stiftsbogtrykkerie.
- Hansen, H.P. (1930). *Trøstrup fra Torsted. Manden, der skabte Herning Museum*. København: Gyldendal.
- Herning Folkeblad* (24. juni 1899) s. 3.
- Herning Folkeblad* (10. oktober 1900) s. 4.
- Herning Folkeblad* (26. juli 1906) s. 2.
- Herning Folkeblad* (28. november 1910) s. 1.
- Holbæk Amts Venstreblad* (6. juli 1912) s. 3.
- Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the smaller European Nation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, C. A. (1932-1933). Museumstanker. *Den Gamle By's Aarbog*, s. 5-18.
- Kjær, B. (1980). »Gamle Thomsens« børnebørn - Om oprettelsen af de første provinsmuseer i Danmark. *Fortid Og Nutid*, 1, s. 362-389.
- Korsgaard, O. (2011). Hvad kendetegner en samfundsbygger, og hvad er det særlige ved Grundtvig som samfundsbygger? Tale holdt på konferencen *Grundtvig som samfundsbygger*, afholdt på Grundtvig Centeret d. 24.-25. januar, 2011.
- Kristeligt-Dagblad* (24. april 2017) "Rane Willerslev er ny direktør for Nationalmuseet: Historien må gerne få kant".
- Kristensen, E. T. (1871). *Jyske Folkeminder bd. 1*.
- Leerssen, J. (2006). *National Thought in Europe*. Amsterdam: University Press.
- Lundgreen-Nielsen, F. (1980). *Det handlende ord: N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København: Gad.
- Davis, A. & F. Mairesse & A. Desvalléss (ed.). (2010). *What is a Museum?* München: ICOM.
- Müller, S. (1897). Museum og Interiør. *Tilskueren*, s. 683-700.
- Müller, S. (1907). *Nationalmuseet*. København: G.E.C. Gad.
- Mørch, G. (6. november 1935). Tale til 25-års jubilæum. [Talepapir]. Om Museet (AL130). Asnæs Lokalarkiv, Asnæs. Utrykt kilde.

- Nielsen, A. (1879). Brev til Bonden. *Husvennen*, (6. april 1879) s. 7.
- Rasmussen, H. (1979). *Dansk Museumshistorie*. Hjørring: Dansk kulturhistorisk museumsforening.
- Rasmussen, H. (1979). *Bernhard Olsen Virke og Værker*. København: Nationalmuseet.
- Rigsdagstidende. Forhandlingerne paa Folkethinget 1ste Session 1850* (1850) København.
- Rosenwein, B. H. (2010). Problems and Methods in the History of Emotions. *Passion in Context*, I, s. 1-32.
- Schrøder, L. (18. april 1875). Kæreste Trøstrup. [Brev]. Pakken blandede breve (02964A00008). Arkivet på Tekstmuseet, Herning. Utrykt kilde.
- Søndergaard, J.A. & P. Bavnshøj (2005). *Dansk landbrug set fra luften*. Aarhus: SEGES Forlag.
- Seeberg, P. (2001). *Tingenes spejl - museumstekster 1960-1997*. Højberg: Hikuin.
- Skot-Hansen, D. (2010). *Museerne i den danske oplevelsesøkonomi*. Aarhus: Imagine.
- Toldberg, H. (1955) Et uænsset egenhændigt vidnesbyrd om Grundtvigs ungdom. I *Grundtvig-Studier*, årg. 8, nr. 1, 58-75.
- Uhrskov, A. (6. maj 1921). Tale ved Aabningsmødet. [Talepapir]. Fællespakken 'Museum'. Hillerød Museums Arkiv, Hillerød. Utrykt kilde.
- Vallgård, K. (2013). Følelshistorie – Teoretiske brudflader og udfordringer. I *Kulturstudier*, Nr. 2, s. 87-113. <https://doi.org/10.7146/ks.v4i2.15521>
- Vestjylland* (13. januar 1909) s. 1
- Watson, S. (2013). Emotions in the History Museum. *The International Handbooks of Museum Studies*, vol 1, s. 283-303. <https://doi.org/10.1002/9781118829059.wbihms992>
- Worsaae, J.J.A. (2. december 1873). Kære Trøstrup. [Brev] Nationalmuseet (A0296400001-13). Arkivet på Tekstmuseet, Herning. Utrykt kilde.
- Zetland* (13. december 2017) "Rane Willerslev vil bygge Nationalmuseet helt om. Her er hans masterplan".